

WERONIKA SARAN

*Szkoła Doktorska Nauk Społecznych
Uniwersytet Jagielloński*

PIERWSZE DONIESIENIA O EPIDEMII GRYPY HISZPANKI W POLSKICH GAZETACH W 1918 R.

1. Wprowadzenie. 2. Grypa hiszpanka w polskiej prasie. 3. Metodologia badań. 4. Wyniki analizy ilościowej. 5. Wyniki analizy jakościowej. 6. Podsumowanie

Słowa kluczowe: grypa hiszpanka, prasa, gazety polskie, analiza zawartości

1. WPROWADZENIE

Celem niniejszego artykułu jest ustalenie, kiedy i w jakich polskich gazetach w 1918 r. pojawiły się pierwsze informacje na temat wybuchu epidemii grypy hiszpanki oraz czego polscy czytelnicy mogli się z nich dowiedzieć o nowym kryzysie i chorobie. Proces selekcji materiału badawczego składał się z trzech etapów. Do ostatecznego etapu badań zakwalifikowano osiemnaście tekstów prasowych opublikowanych między 28 maja a 1 czerwca 1918 r. w następujących tytułach prasowych: „Nowy Kurjer Łódzki”, „Dziennik Poznański”, „Kurjer Poznański”, „Dziennik Wspólny”, „Gazeta Poranna”, „Wiek Nowy”, „Goniec Wielkopolski”, „Dziennik Kujawski”, „Katolik”, „Dziennik Śląski”, „Głos Śląski”, „Górnoślązak”, „Polak”, „Kuryer Śląski”, „Iskra”, „Gazeta Lwowska”, „Dziennik Bydgoski” oraz „Goniec Częstochowski”. Metodę badawczą stanowi analiza zawartości (ilościowa i jakościowa). W części drugiej artykułu przedstawione zostaną publikacje naukowe dotyczące materiałów prasowych na temat grypy hiszpanki. W części trzeciej zostanie omówiona metodologia badań. W czwartej i piątej autorka przedstawi wyniki analizy zawartości artykułów prasowych (ilościowej i jakościowej). Ostatnia, szósta część pracy, stanowi podsumowanie badań.

2. GRYPA HISZPANKA W POLSKIEJ PRASIE

Analizując polską prasę, naukowcy zwrócili uwagę na liczbę i wydźwięk publikacji o grypie hiszpance. Autor publikacji *Pandemia, Poznań, 1918–1920* – Krzysztof Kurek – twierdzi, iż podczas pierwszej fali „hiszpanki” w prasie można było znaleźć „[...] jedynie lapidarne informacje dotyczące zachorowań i zgonów”¹. Dodatkowo: „Stylistyka tych relacji nie oddawała realnego zagrożenia i widać w kilku tekstach dążenie autorów do tonowania społecznych emocji”². Wraz z nadejściem drugiej fali epidemii w prasie pojawiło się o wiele więcej informacji na temat choroby, a ich wydźwięk nie był już tak pokrzedający jak wcześniej³. Informacje na temat pandemii nie pojawiały się jednak regularnie i nie były zbyt detaliczne⁴.

O niewielkiej obszerności artykułów na temat „hiszpanki” pisał również Jan Wnęk w artykule *Pandemia grypy hiszpanki (1918–1919) w świetle polskiej prasy*⁵. Autor dodatkowo zwrócił uwagę na niski stan wiedzy fachowej autorów XX-wiecznych publikacji. W prasie codziennej oraz tygodnikach, jak zauważył, „[...] zamieszczano publikacje autorów w większości nieposiadających wiedzy medycznej, a tym samym nierozumiejących istoty zachorowań na choroby zakaźne”⁶. Z obserwacji Wnęka wynika więc, iż czytelnicy prasy mieli nie tylko styczność z niewielką liczbą informacji na temat „hiszpanki”, ale również informacje, które do nich docierały, były w większości tworzone przez osoby, które nie rozumiały mechanizmów nowego zjawiska chorobowego.

Zmiany w liczbie i wydźwięku publikacji zauważalne były również jesienią 1918 r. w krakowskiej prasie. Na podstawie analizy trzech krakowskich dzienników – „Czasu”, „Głosu Narodu” oraz „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” – wydawanych między 18 września a 31 października 1918 r. – Marta Woźniak zauważyła, iż:

[...] w początkowych doniesieniach prasowych publikowane informacje miały w głównej mierze charakter informacyjny i apelowano w nich, aby choroby nie lekceważyć. Jednakże w związku z rozprzestrzenianiem się epidemii na łamach analizowanych pism widoczny jest zwiększający się niepokój. Większa liczba materiałów przedstawia dramatyzm sytuacji⁷.

Relacje prasowe z okresu pandemii hiszpanki są przytaczane lub analizowane w wielu publikacjach naukowych⁸. Niedostatecznie zbadanym tematem pozostają za

¹ K. Kurek, *Pandemia, Poznań, 1918–1920*, w: *Podróżować, mieszkać, odejść... Pamięci Ewy Guderian-Czaplińskiej*, red. B. Koncewicz, K. Krzak-Weiss, K. Kurek, A. Mądry, Poznań 2021, 335–336. Publikacja dotyczy dzienników poznańskich.

² Tamże, 336.

³ Tamże, 336.

⁴ Tamże, 342; Por. także K. Stępiak, *Od hiszpanki do COVID-19. Materiały wizualne w pandemiach. Studia, szkice i refleksje*, Warszawa–Kraków 2024.

⁵ J. Wnęk, *Pandemia grypy hiszpanki (1918–1919) w świetle polskiej prasy*, *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny* (2014) 77, 19.

⁶ Tamże, 19.

⁷ M. Woźniak, *Narracja krakowskich dzienników o początku epidemii hiszpanki w 1918 roku*, *Kultura – Media – Teologia* (2022) 52, 224.

⁸ K. Kurek, art.cyt.; J. Wnęk, art.cyt.; M. Woźniak, art.cyt.; Ł. Mieszkowski, *A Foreign Lady: The Polish Episode in the Influenza Pandemic of 1918*, *Acta Poloniae Historica* (2016) 113, 195–230; S. Słomczyński, *“There Are Sick People Everywhere – In Cities, Towns and Villages”*. *The Course of the Spanish Flu Epidemic in Poland*, *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* (2012) 72,

to pierwsze doniesienia o wybuchu epidemii, gdy choroba nie była jeszcze (nie)oficjalnie ogłoszona „hiszpanką”. Jak zauważył w 1922 r. dr. med. Szczęsny Bronowski, zanim grypa dotknęła Francję i Niemcy, w maju 1918 r. w Hiszpanii niepokój wywołało pojawienie się „jakiejs zagadkowej choroby”⁹. Sytuacja ta była komentowana nie tylko na łamach prasy hiszpańskiej, ale również i zagranicznej.

W Hiszpanii pierwsza wzmianka o wybuchu epidemii pojawiła się w madryckiej gazecie „El Sol” 22 maja 1918 r.¹⁰. Informowano w niej m.in. o pojawieniu się niezdiagnozowanej choroby wśród madryckich żołnierzy, liczbie zachorowań w jednostkach wojskowych i objawach związanych ze schorzeniem¹¹. Kilka dni później o epidemii pisano już w Wielkiej Brytanii: 29 maja 1918 r. o sytuacji w Hiszpanii doniosła gazeta „Hull Daily Mail”, 30 maja 1918 r. – „Liverpool Echo” i „Hartlepool Northern Daily Mail”¹². Polskie gazety o epidemii w Hiszpanii informowały już pod koniec maja i na początku czerwca 1918 r.¹³. 29 maja 1918 r. wiadomość o zarazie pojawiła się w „Dzienniku Poznańskim”, 2 czerwca – w „Dzienniku Wileńskim”, a 3 czerwca w krakowskim „Czasie”¹⁴.

3. METODOLOGIA BADAŃ

Celem niniejszego artykułu jest zlokalizowanie i porównanie w różnych polskich gazetach, pierwszych relacji o wybuchu epidemii w Hiszpanii. W pracy poszukiwano odpowiedzi na następujące trzy pytania badawcze:

- P1: Kiedy i w jakich polskich gazetach opublikowano pierwsze doniesienia na temat epidemii nowej choroby w Hiszpanii?
- P2: W jakim miejscu w polskich gazetach pojawiały się informacje dotyczące epidemii?
- P3: Czego czytelnicy mogli się dowiedzieć na temat epidemii i choroby z polskiej prasy?

73–93; P. Wysokiński, K. Świeszczak, „Po krótkich, lecz ciężkich cierpieniach...” – cenzura i inne przyczyny gwałtownego rozprzestrzeniania się grypy „hiszpanki” w latach 1918–1919, w: *Czystość i brud. Higiena między wielkimi wojnami (1918–1939)*, red. W. Korpalska, W. Ślusarczyk, Bydgoszcz 2017, 27–40; S. Słomczyński, „Kostusi widocznie znudziła się praca na frontach bojowych”. Epidemia grypy hiszpanki w Polsce i na świecie jako zapomniane doświadczenie ostatnich miesięcy Wielkiej Wojny, w: *Wielka wojna poza linią frontu*, red. D. Grinberg, J. Snopko, G. Zackiewicz, Białystok 2013, 97–107; B. Orzeł, *Kulturowe i społeczne konteksty pandemii COVID-19*, Katowice 2021, 94–96.

⁹ S. Bronowski, *Epidemia grypy w latach 1918–1920: (jej istota, objawy, zapobieganie i leczenie): odczyt kliniczny*, Warszawa 1922, 5.

¹⁰ A. Erkoreka, *Origins of the Spanish Influenza pandemic (1918–1920) and its relation to the First World War*, *Journal of Molecular and Genetic Medicine* (2009) 3(2), 193.

¹¹ „El Sol”, 22.05.1918, cyt za: A. Erkoreka, art.cyt., 193.

¹² R. Staveley-Wadham, *Newspapers from the Pandemic – Reporting on the Spanish Flu*, 14.01.2021, <https://blog.britishnewspaperarchive.co.uk/2021/01/14/spanish-flu-pandemic-newspapers/> (dostęp: 04.11.2025).

¹³ S. Słomczyński, *There Are Sick People...*, art.cyt., 81.

¹⁴ Tamże.

Za okres badawczy przyjęto czas między 23 maja a 1 czerwca 1918 r., tj. pierwsze dziesięć dni po publikacji na temat epidemii w madryckiej gazecie „El Sol”.

Proces selekcji materiału badawczego składał się z trzech etapów. W pierwszym kroku, na podstawie pracy Jerzego Jarowieckiego i Władysława Marka Kolasy, *Najważniejsze polskie gazety do wybuchu pierwszej wojny światowej w kontekście zabezpieczenia ich dla potomnych (charakterystyka, badania, zasoby)*¹⁵, sporządzono listę gazet wydawanych w Królestwie Polskim i zaborze rosyjskim w latach 1865–1914, Galicji (1867–1914) i w zaborze pruskim (1815–1914)¹⁶. Następnie autorka wykluczyła gazety, których działalność zakończyła się przed 1918 r.

W drugim etapie selekcji materiału badawczego sprawdzono, czy wydania gazet opublikowane między 23 maja a 1 czerwca 1918 r. są dostępne w formie zdigitalizowanej. Z listy wykluczono pisma niedostępne w formie cyfrowej oraz te niewydawane w powyższym okresie badawczym. Do materiału badawczego dodano „Dziennik Wspólny”, wydawany od 28 maja do 14 czerwca 1918 r. w miejsce kilku warszawskich pism zawieszonych z powodu strajku drukarzy¹⁷, oraz wykluczono „Kurjer Zagłębia” (brak dostępnych numerów z okresu 29 maja–1 czerwca 1918 r.) oraz „Gazetę Kielecką” (w okresie badawczym gazetę wydano jedynie cztery razy, a część tekstu w dostępnych numerach jest nieczytelna). Ostatecznie do materiału badawczego zakwalifikowano 21 pism (926 stron i 166 numerów) (Tabela 1).

Tabela 1. Pisma i wydania wyselekcjonowane do analizy

Tytuł pisma	Numery wydań (dot. 1918 r.)
„Gazeta Lwowska”	113–114, 116–120
„Gazeta Poranna i Wieczorna”	4163–4179
„Wiek Nowy”	5104–5111
„Kurjer Lwowski”	231–247
„Dziennik Poznański”	116–123
„Kurjer Poznański”	116–123
„Goniec Wielkopolski”	117–123
„Dziennik Bydgoski”	115–122
„Dziennik Kujawski”	116–123

¹⁵ J. Jarowiecki, W.M. Kolasa, *Najważniejsze polskie gazety do wybuchu pierwszej wojny światowej w kontekście zabezpieczenia ich dla potomnych (charakterystyka, badania, zasoby)*, w: *Gazety. Zasoby. Opracowanie. Ochrona. Digitalizacja. Promocja/Informacja. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Poznań, 19–21 października 2006*, red. nauk. A. Jazdon, A. Chachlikowska, Poznań 2006, 25–53.

¹⁶ Podział na terytoria i lata według Jerzego Jarowieckiego i Władysława Marka Kolasy.

¹⁷ *Dziennik Wspólny: komunikat łączny polskich pism codziennych warszawskich*, CRISPA. Biblioteka cyfrowa Uniwersytetu Warszawskiego, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/337765/display/Default> (dostęp: 04.11.2025).

„Katolik”	od nr 61–62 do nr 66
„Dziennik Śląski”	117–124
„Głos Śląski”	od nr 61–62 do nr 66
„Gazeta Opolska”	76–80
„Nowiny Raciborskie”	63–66
„Górnoślązak”	117–124
„Polak”	od nr 61/62 do nr 66
„Kuryer Śląski”	117–124
„Dziennik Wspólny”	1–3, 5
„Nowy Kurjer Łódzki”	136–145
„Goniec Częstochowski”	100–107
„Iskra”	114–121

Źródło: Opracowanie własne na podstawie archiwów powyższych gazet. Źródła poszczególnych pism zostały wyszczególnione na końcu artykułu.

W ostatnim, trzecim etapie selekcji materiału badawczego, dokonano przeglądu wszystkich 166 numerów gazet w celu odnalezienia publikacji na temat wybuchu epidemii w Hiszpanii. Łącznie zlokalizowano 37 publikacji (Tabela 2).

Tabela 2. Doniesienia prasowe na temat epidemii w Hiszpanii w wybranych polskich gazetach opublikowanych między 23 maja a 1 czerwca 1918 r.

Tytuł pisma	Data publikacji	Numer wydania	Tytuł publikacji ¹	Strona publikacji
„Nowy Kurjer Łódzki”	28.05.1918	141	<i>Zagadkowa zaraza</i>	4
	29.05.1918	142	<i>Tajemnicza epidemja w Madrycie</i>	3
	31.05.1918	144	<i>Plaga hiszpańska</i>	3
„Dziennik Poznański”	29.05.1918	121	<i>Epidemja w Hiszpanji</i>	4
	01.06.1918	123	<i>Zagadkowa choroba w Hiszpanji</i>	3
„Kurjer Poznański”	29.05.1918	121	<i>Zagadkowa epidemja w Hiszpanji</i>	2
	30.05.1918	122	<i>Zagadkowa epidemja w Hiszpanji</i>	2
	01.06.1918	123	<i>Zaraza w Hiszpanji</i>	2

„Dziennik Wspólny”	29.05.1918	2	<i>Zagadkowa choroba</i>	2
	01.06.1918	5	<i>Zaraza w Hiszpanji</i>	2
„Gazeta Poranna”	30.05.1918	4175	<i>Tajemnicza epidemia w Hiszpanii</i>	1
	31.05.1918	4177	<i>Zwalczanie zarazy w Hiszpanii</i>	1
„Wiek Nowy”	30.05.1918	5110	<i>Nowa epidemia</i>	8
	01.06.1918	5111	<i>Zagadkowa zaraza</i>	4
„Goniec Wielkopolski”	30.05.1918	122	<i>Zagadkowa choroba</i>	2
„Dziennik Kujawski”	30.05.1918	122	<i>Zagadkowa choroba w Hiszpanii</i>	3
„Katolik”	30.05.1918	65	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
	01.06.1918	66	<i>Tajemnicza choroba w Hiszpanii</i>	1
			<i>Zagadkowa choroba w Hiszpanii</i>	3
„Dziennik Śląski”	30.05.1918	123	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
	01.06.1918	124	<i>Tajemnicza choroba w Hiszpanii</i>	1
			<i>Zagadkowa choroba w Hiszpanii</i>	3
„Głos Śląski”	30.05.1918	65	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
	01.06.1918	66	<i>Tajemnicza choroba w Hiszpanii</i>	1
			<i>Zagadkowa choroba w Hiszpanii</i>	3
„Górnoślązak”	30.05.1918	123	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
	01.06.1918	124	<i>Tajemnicza choroba w Hiszpanii</i>	1
„Polak”	30.05.1918	65	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
	01.06.1918	66	<i>Tajemnicza choroba w Hiszpanii</i>	1
			<i>Zagadkowa choroba w Hiszpanii</i>	3
„Kurier Śląski”	30.05.1918	123	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
	01.06.1918	124	<i>Tajemnicza choroba w Hiszpanii</i>	1
			<i>Zagadkowa choroba w Hiszpanii</i>	3

„Iskra”	30.05.1918	120	<i>Tajemnicza epidemia w Madrycie</i>	4
„Gazeta Lwowska”	01.06.1918	120	<i>Nowa epidemia w Hiszpanii</i>	5
„Dziennik Bydgoski”	01.06.1918	122	<i>Epidemia w Hiszpanii</i>	3
„Goniec Częstochowski”	01.06.1918	107	<i>Tajemnicza epidemia w Hiszpanji</i>	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie archiwów powyższych gazet. Źródła poszczególnych pism zostały wyszczególnione na końcu artykułu.

Do ostatecznego etapu analizy wyselekcjonowano tylko pierwsze publikacje o epidemii – łącznie 18 materiałów prasowych (Tabela 3). Między 23 maja a 1 czerwca 1918 r. nie znaleziono wzmianek na temat choroby w „Gazecie Wieczornej”, „Kurjerze Lwowskim”, „Gazecie Opolskiej” oraz „Nowinach Raciborskich”.

Tabela 3. Pierwsze doniesienia prasowe o wybuchu epidemii w Hiszpanii w wybranych polskich gazetach w kolejności daty publikacji

Tytuł pisma	Data publikacji	Numer wydania	Tytuł publikacji²	Strona publikacji
„Nowy Kurjer Łódzki”	28.05.1918	141	<i>Zagadkowa zaraza</i>	4
„Dziennik Poznański”	29.05.1918	121	<i>Epidemia w Hiszpanji</i>	4
„Kurjer Poznański”	29.05.1918	121	<i>Zagadkowa epidemia w Hiszpanji</i>	2
„Dziennik Wspólny”	29.05.1918	2	<i>Zagadkowa choroba</i>	2
„Gazeta Poranna”	30.05.1918	4175	<i>Tajemnicza epidemia w Hiszpanii</i>	1
„Wiek Nowy”	30.05.1918	5110	<i>Nowa epidemia</i>	8
„Goniec Wielkopolski”	30.05.1918	122	<i>Zagadkowa choroba</i>	2
„Dziennik Kujawski”	30.05.1918	122	<i>Zagadkowa choroba w Hiszpanii</i>	3
„Katolik”	30.05.1918	65	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
„Dziennik Śląski”	30.05.1918	123	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
„Głos Śląski”	30.05.1918	65	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
„Górnoślązak”	30.05.1918	123	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
„Polak”	30.05.1918	65	<i>Zagadkowa choroba</i>	1

„Kuryer Śląski”	30.05.1918	123	<i>Zagadkowa choroba</i>	1
„Iskra”	30.05.1918	120	<i>Tajemnicza epidemia w Madrycie</i>	4
„Gazeta Lwowska”	01.06.1918	120	<i>Nowa epidemia w Hiszpanii</i>	5
„Dziennik Bydgoski”	01.06.1918	122	<i>Epidemia w Hiszpanii</i>	3
„Goniec Częstochowski”	01.06.1918	107	<i>Tajemnicza epidemia w Hiszpanii</i>	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie archiwów powyższych gazet. Źródła poszczególnych pism zostały wyszczególnione na końcu artykułu.

Jako metodę badawczą wybrano ilościową i jakościową analizę zawartości, odwołując się do prac Klausa Krippendorffa, Jima Macnamary i Kimberly Neuendorf¹⁸. Jednostkę analizy stanowił jeden tekst prasowy. Badaniom poddano wyłącznie warstwę tekstową materiału źródłowego. Zastosowano tradycyjną manualną *content analysis*¹⁹. Klucz kategoryzacyjny składał się z trzech kategorii. Pierwsza dotyczyła aspektów formalnych publikacji: tytuł gazety, data publikacji, liczba stron numeru, tytuł publikacji, pierwsze trzy słowa artykułu, numer strony publikacji oraz umiejscowienie artykułu w gazecie (strona tytułowa, druga strona, trzecia strona i dalsze, ostatnia strona). Druga kategoria klucza obejmowała informacje o epidemii, takie jak: zasięg terytorialny epidemii (artykuł nie był kodowany, jeśli Autor wspominał ogólnie Hiszpanię i/lub tylko konkretne miasta), tempo rozprzestrzenienia się choroby, skala epidemii (liczba zachorowań i/lub liczba zgonów), przyczyny kryzysu i skutki epidemii (np. zdrowotne, gospodarcze, społeczne itd.). Trzecia kategoria klucza zawierała pytania dotyczące choroby: nazwa schorzenia, objawy, możliwe powikłania, sposób transmisji oraz przebieg (lekki, umiarkowany, ciężki, bezobjawowy itd.). Za pomocą ostatniej podkategorii Autorka sprawdzała, czy artykuły zawierały informacje dotyczące sposobów ochrony przed chorobą (np. zalecenia, rekomendacje).

¹⁸ K. Krippendorff, *Content analysis: An introduction to its methodology*, Los Angeles 2019; J. Macnamara, *Content Analysis*, w: *Mediated Communication*, red. P.M. Napoli, Berlin–Boston 2018, 191–212; K. A. Neuendorf, *The Content Analysis Guidebook*, Thousand Oaks–London–New Delhi 2002.

¹⁹ Warto zauważyć, że część badaczy stoi na stanowisku, że nie istnieje jedna doskonale obiektywna metoda kodowania tekstów. Każda z nich, tj. manualna, półautomatyczna czy wykorzystująca technologie AI, naznaczona jest subiektywnością (K. Tomanek, „O subtelnościach” *metod oceny wypowiedzi pisanych. Porównanie trzech podejść w analizie sentymentu*, *Przegląd Socjologii Jakościowej* 2024, 20(4), 68–97; G. Bryda, *Wprowadzenie. Metody humanistyki cyfrowej w socjologii jakościowej*, *Przegląd Socjologii Jakościowej* 2024, 20(4), 11–12). Z kolei przywołani w tekście Macnamara i Neuendorf podkreślają, iż udział ludzi w badaniu treści nadal pozostaje kluczowy. (R. Leśniczak, *Wizerunek instytucji Kościoła katolickiego w Polsce na łamach czasopisma społeczno-kulturalnego „Więź” (2015–2025). Perspektywa komunikologiczna i medioznawcza*, Warszawa 2025, 66).

4. WYNIKI ANALIZY ILOŚCIOWEJ

Miejsce publikacji

Doniesienia o wybuchu epidemii w Hiszpanii pojawiły się na pierwszej stronie ośmiu gazet. W pięciu przypadkach informacje o chorobie zostały umieszczone na trzeciej lub kolejnej stronie czasopisma („Dziennik Kujawski”, „Dziennik Bydgoski”, „Dziennik Poznański”, „Wiek Nowy”, „Gazeta Lwowska”), w trzech przypadkach – na drugiej stronie („Kurjer Poznański”, „Goniec Wielkopolski”, „Dziennik Wspólny”). W dwóch gazetach – „Iskrze” oraz „Nowym Kurjerze Łódzkim” – publikacje umieszczono na ostatniej stronie (Tabela 4).

Tabela 4. Miejsce publikacji pierwszych doniesień prasowych o wybuchu epidemii w Hiszpanii w wybranych polskich gazetach

Strona	Liczba artykułów	Tytuły dzienników
Tytułowa	8	„Katolik”, „Dziennik Śląski”, „Głos Śląski”, „Górnoślązak”, „Polak”, „Kuryer Śląski”, „Gazeta Poranna”, „Goniec Częstochowski”
Druga	3	„Kurjer Poznański”, „Goniec Wielkopolski”, „Dziennik Wspólny”
Trzecia lub kolejna	5	„Dziennik Kujawski”, „Dziennik Bydgoski”, „Dziennik Poznański”, „Wiek Nowy”, „Gazeta Lwowska”
Ostatnia	2	„Iskra”, „Nowy Kurjer Łódzki”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie archiwów powyższych gazet. Źródła poszczególnych pism zostały wyszczególnione na końcu artykułu.

Informacje o epidemii

We wszystkich osiemnastu artykułach pojawiły się informacje o negatywnych skutkach epidemii (Tabela 5). W piętnastu publikacjach Autorzy odnieśli się do liczby zachorowań i/lub zgonów, a w czternastu – do zasięgu terytorialnego epidemii. Tylko w dwóch gazetach – „Nowym Kurjerze Łódzkim” oraz „Gazecie Porannej” – poinformowano czytelników o tempie rozprzestrzeniania się epidemii. Informacje o przyczynach kryzysu znalazły się tylko w dwóch publikacjach.

Tabela 5. Informacje o epidemii w wybranych polskich gazetach

Zasięg terytorialny	Tempo rozprzestrzeniania się epidemii	Skala epidemii	Przyczyny kryzysu	Negatywne skutki
14 artykułów	2 artykuły	15 artykułów	2 artykuły	18 artykułów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy wybranych materiałów prasowych. Źródła poszczególnych gazet zostały wyszczególnione na końcu artykułu.

Informacje o nowej chorobie

Ponad połowa artykułów zawierała informacje na temat przebiegu choroby, a jedna trzecia – informacje o tym, jak chronić się przed zachorowaniem (Tabela 6). W trzech publikacjach choroba otrzymała konkretną nazwę. Żaden z Autorów nie poinformował swoich czytelników o objawach, możliwych powikłaniach i sposobie transmisji nowego schorzenia.

Tabela 6. Informacje o chorobie w wybranych polskich gazetach

Nazwa choroby	Objawy	Możliwe powikłania	Sposób transmisji	Przebieg choroby	Zalecenia ³
3 artykuły	0 artykułów	0 artykułów	0 artykułów	11 artykułów	6 artykułów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy wybranych materiałów prasowych. Źródła poszczególnych gazet zostały wyszczególnione na końcu artykułu.

5. WYNIKI ANALIZY JAKOŚCIOWEJ

Pierwsza informacja o nowej chorobie w Hiszpanii pojawiła się w polskiej prasie dość szybko – sześć dni po publikacji madryckiej gazety „El Sol”²⁰. W kolejnych trzech dniach wiadomości o epidemii rozprzestrzeniły się po Polsce, docierając do ośrodków wydawniczych zlokalizowanych w Poznaniu, Warszawie, Lwowie, Inowrocławiu, Bydgoszczy, Częstochowie oraz na Śląsku.

Wiadomości, jakie dotarły do Polski, były bardzo skąpe: w żadnym artykule nie wymieniono konkretnych objawów oraz możliwych powikłań choroby. Tytuły artykułów budowały aurę tajemniczości wokół nowego kryzysu: *Zagadkowa choroba w Hiszpanii*²¹, *Tajemnicza epidemia w Hiszpanji*²², czy *Zagadkowa zaraza*²³. W „Dzienniku

²⁰ Zob. *Zagadkowa zaraza*, Nowy Kurjer Łódzki, nr 141, 28.05.1918, 4.

²¹ *Zagadkowa choroba w Hiszpanii*, Dziennik Kujawski, nr 122, 30.05.1918, 3.

²² *Tajemnicza epidemia w Hiszpanji*, Goniec Częstochowski, nr 107, 01.06.1918, 1.

²³ *Zagadkowa zaraza*, Nowy Kurjer Łódzki, nr 141, 28.05.1918, 4.

Wspólnym” chorobę nazwano „nieznaną”, „o zagadkowych symptomatach”, „niewytłumaczoną”²⁴. Według „Wiek Nowego”: „Ludność zapada na zapalenie kiszek”²⁵. „Kurjer Poznański” wspomniał zaś, iż król, premier i ministrowie są chorzy na „słabość”²⁶.

Nieznaną była również przyczyna epidemii. 30 maja 1918 r. „Gazeta Poranna” informowała: „Skąd powstała ta nowa choroba jest na razie rzeczą zupełnie [...] niezrozumiałą”²⁷. Podobna informacja pojawiła się dwa dni później w „Gazecie Lwowskiej”: „Przyczyny zarazy są zupełnie zagadkowe”²⁸.

W żadnej z publikacji nie umieszczono również informacji o drogach szerzenia się zakażenia. Kilka gazet doniosło, iż król hiszpański zaraził się lub mógł się zarazić nową chorobą w kaplicy zamkowej²⁹, a „Dziennik Bydgoski” jako jedyny wspomniał, iż: „Choroba przechodzi także na zwierzęta”³⁰. Czytelnicy pism nie dowiedzieli się jednak, jaką konkretnie drogą przenosi się choroba (np. kropelkową, pokarmową, czy przez kontakt bezpośredni). Skąpe były również informacje o sposobach ochrony przed schorzeniem – pojawiły się one tylko w sześciu gazetach. Na łamach „Gońca Częstochowskiego” na przykład pisano: „Pisma poświęcają wiele miejsca omawianiu szczegółów tej choroby, polecając ludności dobrze wietrzyć pokoje i spacerować często na świeżem powietrzu”³¹.

Pierwsze doniesienia charakteryzują zarówno alarmujące dane na temat epidemii, jak i przekazy uspokajające. Do pierwszej kategorii można zaliczyć informacje o zasięgu terytorialnym i skali epidemii, wiadomości o jej negatywnych skutkach oraz porównania do poprzednich kryzysów zdrowotnych. Do drugiej – informacje o przebiegu choroby i liczbie ofiar śmiertelnych.

Gazety informowały, że choroba występuje na terenie całej Hiszpanii³², a tempo jej szerzenia jest dość szybkie: „MADRYT. 27.5 (w). Ag. Reutera donosi, że król hiszpański jak również premier gabinetu oraz inni ministrowie, wśród zagadkowych okoliczności zapadli na jakąś nieznaną chorobę, która się tak gwałtownie szerzy w całej Hiszpanji, iż 30 proc. ludności zostało już nią dotknięte”³³.

W prasie podawano również liczbę zachorowań. 1 czerwca 1918 r. „Dziennik Bydgoski” pisał: „W Madrycie zachorowało 120 tysięcy osób”³⁴. W „Gazecie

²⁴ *Zagadkowa choroba*, Dziennik Wspólny, nr 2, 29.05.1918, 2.

²⁵ *Nowa epidemia*, Wiek Nowy, nr 5110, 30.05.1918, 8.

²⁶ *Zagadkowa epidemia w Hiszpanji*, Kurjer Poznański, nr 121, 29.05.1918, 2.

²⁷ *Tajemnicza epidemia w Hiszpanji*, Gazeta Poranna, nr 4175, 30.05.1918, 1.

²⁸ *Nowa epidemia w Hiszpanji*, Gazeta Lwowska, nr 120, 01.06.1918, 5.

²⁹ Zob. np. *Epidemia w Hiszpanji*, Dziennik Poznański, nr 121, 29.05.1918, 4.; *Epidemia w Hiszpanji*, Dziennik Bydgoski, nr 122, 01.06.1918, 3.; *Zagadkowa choroba*, Goniec Wielkopolski, nr 122, 30.05.1918, 2.

³⁰ *Epidemia w Hiszpanji*, Dziennik Bydgoski, nr 122, 01.06.1918, 3.

³¹ *Tajemnicza epidemia w Hiszpanji*, Goniec Częstochowski, nr 107, 01.06.1918, 1.

³² Zob. np. *Zagadkowa choroba*, Dziennik Wspólny, nr 2, 29.05.1918, 2.; *Zagadkowa choroba w Hiszpanji*, Dziennik Kujawski, nr 122, 30.05.1918, 3.; *Tajemnicza epidemia w Hiszpanji*, Goniec Częstochowski, nr 107, 01.06.1918, 1.; *Zagadkowa epidemia w Hiszpanji*, Kurjer Poznański, nr 121, 29.05.1918, 2.

³³ *Zagadkowa zaraza*, Nowy Kurjer Łódzki, nr 141, 28.05.1918, 4.

³⁴ *Epidemia w Hiszpanji*, Dziennik Bydgoski, nr 122, 01.06.1918, 3. W artykule fragment „120 tysięcy osób” zapisany jest pogrubioną czcionką.

Lwowskiej” informowano: „W Madrycie rozchorowało się 80 000 ludzi, w Barcelonie 20–30 tysięcy”³⁵. Choć epidemia była przedstawiana jako zagadkowa, doniesienia zawierały nawiązania do poprzedniego kryzysu zdrowotnego. 29 maja 1918 r. „Dziennik Wspólny” informował: „Lekarze radzą zastosować poważne środki zapobiegawcze, gdyż w ten sam sposób w roku 1889 rozpoczęła się dżuma”³⁶.

Wszystkie gazety pisały również o negatywnych skutkach epidemii. Oprócz choroby króla i ministrów pisano również o zamknięciu teatrów i problemach z transportem. 30 maja 1918 r. „Goniec Wielkopolski” donosił: „Z powodu tejże zagadkowej choroby u personelu teatralnego, musiano zamknąć wiele teatrów. Służba na kolejach miejskich przerwana, ponieważ większość urzędników uległa epidemii”³⁷. Podobną informację można było znaleźć na łamach „Dziennika Poznańskiego”: „Znaczna liczba teatrów została zamknięta z powodu zagadkowej choroby. Tramwaje świętują z powodu choroby urzędników”³⁸. W gazetach zwrócono również uwagę na problem z wydawaniem dzienników³⁹ i pustki w miejscach rozrywkowych⁴⁰.

Z drugiej strony, podkreślano, że nowa choroba nie jest szczególnie groźna: „Choroba nie jest poważną”⁴¹, „Choroba ta nie uważana jest za niebezpieczną”⁴², „Choroba nie pociąga zresztą poważnych skutków za sobą”⁴³, „Przebieg choroby nie jest poważny”⁴⁴. W „Gazecie Lwowskiej” poinformowano również, że jak dotąd nie odnotowano żadnych ofiar śmiertelnych⁴⁵.

6. PODSUMOWANIE

W dziesięć dni od publikacji madryckiej gazety „El Sol” wiadomość o wybuchu epidemii w Hiszpanii rozeszła się po wszystkich trzech dawnych terytoriach Polski. Kryzys zdrowotny za granicą był ważną wiadomością: w ponad połowie pism artykuły o chorobie pojawiły się na pierwszej lub drugiej stronie. Tylko dwie gazety opisały sytuację w Hiszpanii na końcu wydania.

Większość pierwszych doniesień o epidemii to niewielkie objętościowo artykuły. Nie zawierały one informacji o symptomach, możliwych powikłaniach czy sposobach transmisji choroby. Dostarczyły za to cennych informacji na temat skali kryzysu, jego lokalizacji i skutków. Wydzźwięk publikacji był ambiwalentny. Z jednej strony autorzy publikacji przedstawiali negatywne konsekwencje kryzysu i skalę zachorowań, z drugiej – uspokajali odbiorców, twierdząc, że choroba nie jest niebezpieczna.

³⁵ *Nowa epidemia w Hiszpanii*, Gazeta Lwowska, nr 120, 01.06.1918, 5.

³⁶ *Zagadkowa choroba*, Dziennik Wspólny, nr 2, 29.05.1918, 2.

³⁷ *Zagadkowa choroba*, Goniec Wielkopolski, nr 122, 30.05.1918, 2.

³⁸ *Epidemia w Hiszpanji*, Dziennik Poznański, nr 121, 29.05.1918, 4.

³⁹ *Nowa epidemia w Hiszpanii*, Gazeta Lwowska, nr 120, 01.06.1918, 5.

⁴⁰ Np. *Tajemnicza epidemia w Hiszpanji*, Goniec Częstochowski, nr 107, 01.06.1918, 1.

⁴¹ *Zagadkowa choroba w Hiszpanii*, Dziennik Kujawski, nr 122, 30.05.1918, 3.

⁴² *Zagadkowa zaraza*, Nowy Kurjer Łódzki, nr 141, 28.05.1918, 4.

⁴³ Np. *Zagadkowa choroba*, Dziennik Śląski, nr 123, 30.05.1918, 1.

⁴⁴ *Zagadkowa choroba*, Dziennik Wspólny, nr 2, 29.05.1918, 2.

⁴⁵ *Nowa epidemia w Hiszpanii*, Gazeta Lwowska, nr 120, 01.06.1918, 5.

SPIS ŹRÓDEŁ ANALIZOWANYCH GAZET

- „Dziennik Bydgoski”, Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa, <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/168871#structure> (dostęp: 04.11.2025).
- „Dziennik Kujawski”, Inowrocławska Biblioteka Cyfrowa, <https://dlibra.bmino.pl/dlibra/publication?id=294912&tab=3> (dostęp: 04.11.2025).
- „Dziennik Poznański”, Biblioteka Cyfrowa POLONA, <https://polona.pl/press/041374be-cd17-4b34-ad51-afd1d03f1166/structure> (dostęp: 04.11.2025).
- „Dziennik Śląski”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/275284> (dostęp: 04.11.2025).
- „Dziennik Wspólny”, Biblioteka cyfrowa Uniwersytetu Warszawskiego – CRISPA, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/337765/display/Default> (dostęp: 04.11.2025).
- „Gazeta Lwowska”, Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/152129> (dostęp: 04.11.2025).
- „Gazeta Opolska”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/492955> (dostęp: 04.11.2025).
- „Gazeta Poranna i Wieczorna” (LNB, Oddz. Czasopism, sygn. Sf. prasa 377: https://dbs.ossolineum.pl/kzc/pobpdf.php?czasopisma_lwowskie/czl_sf_prasa_377_1918_4083_4228b.pdf) (dostęp: 19.12.2025).
- „Głos Śląski”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/114196> (dostęp: 04.11.2025).
- „Goniec Częstochowski”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/242881> (dostęp: 04.11.2025).
- „Goniec Wielkopolski”, Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/260480#structure> (dostęp: 04.11.2025).
- „Górnoślązak”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/170152> (dostęp: 04.11.2025).
- „Iskra”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/389613> (dostęp: 04.11.2025).
- „Katolik”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/14012> (dostęp: 04.11.2025).
- „Kurjer Lwowski”, Biblioteka Cyfrowa POLONA, <https://polona.pl/press/4df86495-b5dd-4f77-bdc0-3792b89efc2f/structure> (dostęp: 04.11.2025).
- „Kurjer Poznański”, Biblioteka Cyfrowa POLONA, <https://polona.pl/press/b15b17b7-b2fa-458b-8593-e2b38a99646c/structure> (dostęp: 04.11.2025).
- „Kuryer Śląski”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/14016> (dostęp: 04.11.2025).
- „Nowiny Raciborskie”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/97563> (dostęp: 04.11.2025).
- „Nowy Kurjer Łódzki: dziennik polityczny, społeczny i literacki”, Biblioteka Cyfrowa Regionalia Ziemi Łódzkiej przy Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Łodzi, <https://bc.wbp.lodz.pl/dlibra/publication/70235#structure> (dostęp: 04.11.2025).
- „Polak”, Śląska Biblioteka Cyfrowa, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/11056> (dostęp: 04.11.2025).
- „Wiek Nowy” (LNB, Oddz. Czasopism, sygn. Sf. prasa: 316: https://dbs.ossolineum.pl/kzc/pobpdf.php?czasopisma_lwowskie/czl_sfprasa_316_1918_5089_5110.pdf; https://dbs.ossolineum.pl/kzc/pobpdf.php?czasopisma_lwowskie/czl_sfprasa_316_1918_5111_5135.pdf) (dostęp: 19.12.2025).

BIBLIOGRAFIA

- Bronowski S., *Epidemia grypy w latach 1918–1920: (jej istota, objawy, zapobieganie i leczenie): odczyt kliniczny*, Warszawa 1922.
- Bryda G., *Wprowadzenie. Metody humanistyki cyfrowej w socjologii jakościowej*, Przegląd Socjologii Jakościowej 2024, 20(4), 6–17.

- Dziennik Wspólny: komunikat łączny polskich pism codziennych warszawskich*, CRISPA. Biblioteka cyfrowa Uniwersytetu Warszawskiego, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/337765/display/Default> (dostęp: 04.11.2025).
- Erkoreka A., *Origins of the Spanish Influenza pandemic (1918–1920) and its relation to the First World War*, *Journal of Molecular and Genetic Medicine* (2009) 3(2), 190–194.
- Jarowiecki J., Kolasa W.M., *Najważniejsze polskie gazety do wybuchu pierwszej wojny światowej w kontekście zabezpieczenia ich dla potomnych (charakterystyka, badania, zasoby)*, w: *Gazety. Zasoby. Opracowanie. Ochrona. Digitalizacja. Promocja/Informacja. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Poznań, 19–21 października 2006*, red. nauk. A. Jazdon, A. Chachlikowska, Poznań 2006, 25–53.
- Krippendorff K., *Content analysis: An introduction to its methodology*, Los Angeles 2019.
- Kurek K., *Pandemia, Poznań, 1918–1920*, w: *Podróżować, mieszkać, odejść... Pamięci Ewy Guderian-Czaplińskiej*, red. B. Koncewicz, K. Krzak-Weiss, K. Kurek, A. Mądry, Poznań 2021, 323–348.
- Leśniczak R., *Wizerunek instytucji Kościoła katolickiego w Polsce na łamach czasopisma społeczno-kulturalnego „Więź” (2015–2025). Perspektywa komunikologiczna i medioznawcza*, Warszawa 2025.
- Macnamara J., *Content Analysis*, w: *Mediated Communication*, red. P.M. Napoli, Berlin–Boston 2018, 191–212.
- Mieszkowski L., *A Foreign Lady: The Polish Episode in the Influenza Pandemic of 1918*, *Acta Poloniae Historica* (2016) 113, 195–230.
- Neuendorf K.A., *The Content Analysis Guidebook*, Thousand Oaks–London–New Delhi 2002.
- Orzeł B., *Kulturowe i społeczne konteksty pandemii COVID-19*, Katowice 2021.
- Słomczyński S., „Kostusi widocznie znudziła się praca na frontach bojowych”. *Epidemia grypy hiszpanki w Polsce i na świecie jako zapomniane doświadczenie ostatnich miesięcy Wielkiej Wojny*, w: *Wielka wojna poza linią frontu*, red. D. Grinberg, J. Snopko, G. Zackiewicz, Białystok 2013, 97–107.
- Słomczyński S., „There Are Sick People Everywhere – In Cities, Towns and Villages”. *The Course of the Spanish Flu Epidemic in Poland*, *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* (2012) 72, 73–93.
- Staveley-Wadham R., *Newspapers from the Pandemic – Reporting on the Spanish Flu*, 14.01.2021, <https://blog.britishnewspaperarchive.co.uk/2021/01/14/spanish-flu-pandemic-newspapers/> (dostęp: 04.11.2025).
- Stępiak K., *Od hiszpanki do COVID-19. Materiały wizualne w pandemiach. Studia, szkice i refleksje*, Warszawa–Kraków 2024.
- Tomanek K., „O subtelnościach” *metod oceny wydźwięku wypowiedzi pisanych. Porównanie trzech podejść w analizie sentymentu*, *Przegląd Socjologii Jakościowej* 2024, 20(4), 68–97.
- Wnęk J., *Pandemia grypy hiszpanki (1918–1919) w świetle polskiej prasy*, *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny* (2014) 77, 16–23.
- Wysokiński P., Świeszczak K., „Po krótkich, lecz ciężkich cierpieniach...” – *cenzura i inne przyczyny gwałtownego rozprzestrzeniania się grypy „hiszpanki” w latach 1918–1919*, w: *Czystość i brud. Higiena między wielkimi wojnami (1918–1939)*, red. W. Korpalska, W. Ślusarczyk, Bydgoszcz 2017, 27–40.
- Woźniak M., *Narracja krakowskich dzienników o początku epidemii hiszpanki w 1918 roku*, *Kultura–Media–Teologia* (2022) 52, 213–235.

FIRST REPORTS OF THE SPANISH FLU EPIDEMIC IN POLISH NEWSPAPERS IN 1918

Summary

The aim of the article is to determine when and which Polish newspapers published the first reports on the outbreak of the Spanish flu epidemic in 1918, and what Polish readers could learn about the new health crisis and disease from the press articles. The research material selection process consisted of three stages. The analysis showed that most of the initial reports were short and characterised by ambivalent undertones. They did not contain, among other things, information about the symptoms of the new disease, but provided valuable information about the scale of the crisis, its location, and consequences. The Authors used content analysis (quantative and qualitative) as a research method.

Key words: Spanish flu, press, Polish newspapers, content analysis

Nota o Autorce

Weronika SARAN – doktorantka Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach. Zainteresowania naukowe: komunikacja kryzysowa, prasa polska i brytyjska oraz edukacja zdrowotna. ORCID: 0000-0003-2430-0510
Kontakt e-mail: weronika.saran@doctoral.uj.edu.pl

Footnotes

1. Usunięto kropki znajdujące się na końcu tytułów.
2. Autorka nie sprawdzała, czy informacje podane w publikacjach były korzystne i bezpieczne dla zdrowia ludzi.